

הרב גרשון חנוך ולדנברג

משנת הבנין ומשנת הבית החיצון – תיקון

במאמרי 'משנת הבנין ומשנת הבית החיצון'¹ נדונה שיטת הקדמונים בתכנית גופה של אשה, ונכתב שעל פיה 'הבית החיצון' הוא הפרוזוד – מקום השפתיים (שם, עמ' 150-155). מתוך כך נכתבו פירושים לסימנים שנתנו חכמים בבית החיצון, על פי שיטת הקדמונים שהוא מקום השפתיים. שני הפירושים שכתבתי ל'מקום דישה' (עמ' 158) – דחוקים, וכעת נראה בעיני לפרש בדרך אחר.

מקום דישה – מקום שהשמש דש

'דישה' היא משל בלשון נקייה לפעולת התשמיש – דחיקה ומיעוך, כשם שהבהמה דוחקת וממעכת את התבואה בשעת הדישה². עיקר הענין בשעת העראה – שעת תחילת הביאה, שבה ראש השמש דוחק וממעך במקום השפתיים עד שנכנס, וזוהי הדישה.

המקום הנידוש – הנדחק והנמעך, הוא מקום השפתיים בלבד. מקום זה שווה בכל, ואינו תלוי בגודלם של איברי האיש והאשה הפרטיים. לפיכך אמר רב יהודה 'מקום שהשמש דש', ולא אמר 'מקום שראש השמש מגיע' וכדומה – כפי הראוי לכאורה לפירוש הרמב"ם.

הפירוש מסתייע מגירסת ר"ח נדה מא ב, בה נוסף משפט שאינו בנוסחנו: 'מחוי רב יהודה, מקום שהמכחול דש'³. נראה שרב יהודה הראה לתלמידיו במכחול ושפופרת. שפופרת היא כלי צר וארוך שמלא מן הסתם באבקת כחל⁴. המכחול נכנס בשפופרת מעט, דש בשכבה העליונה של הכחל, ונכנס אליה – וזה כבעילה ממש⁵. אף בגמר הביאה ממעך השמש ודוחק במקום השפתיים, וזהו שאמרו 'דש מבפנים וזורה מבחוץ'⁶.

¹ אסיא קיא-קיב [מרחשון תשע"ט], עמ' 132-164.

² ראה 'פליקס, החקלאות בא"י בימי המקרא המשנה והתלמוד, ירושלים תש"ן, 222-234.
³ א' הורביץ, 'פירוש רבינו חננאל למסכת נדה מגניזת קאהיר', הדרום נא (ניסן תשמ"א), עמ' 92. המשפט מופיע גם בקטע גניזה T-S G1.60 [ההפנייה לקטע על פי מהדורת ר"ב סולובייצ'יק לפירוש ר"ח (בהכנה), ואודהו על עזרתו].

⁴ כמו 'ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת' (סנהדרין סח א). לרמב"ם יש לפרש שהראה בשפופרת ריקה והמכחול דש בקרקעיתה. ברם כפי הידוע, השמש ככלל לא מגיע לסוף הנרתיק. ועוד: הנרתיק הוא מקום ידוע ומובחן, ואין תוספת ביאור במכחול ושפופרת. מכחול שלהם הוא מקל ארוך וצר, שבראשו האחד כף קטנה להוצאת הכחל מן השפופרת וקרוריה 'כף' או 'מקבל', וראשו השני תדוד למרח את הכחל בעין וקרור 'זקר' (משנת כלים יג ב; תוספתא כלים בבא מציעא ג ה. כאן כפירוש הרמב"ם המוכח מן התוספתא; ועיין שאר מפרשי המשנה [לענייננו שני הפירושים מתיישבים]). וראה ע' זבולון ו' אולניק, כלים מתקופת המשנה והתלמוד – ממצאים ארכיאולוגיים לאור המקורות, תל-אביב תשל"ח, עמ' 102-103; מ' דייג'מנדלס, בשמים ותמרוקים בימי קדם, ירושלים תש"ן, עמ' 41. מין אחר של מכחול היה מקל חלול שבקצהו חור, מעין טפטפת תרופות שלנו (Medicine Dropper), ושמה הוא שהיה מצוי בבבל. אף בזה אין שינוי לענייננו.

⁶ תוספתא נדה ב ו ומקבילות. נראה שיסוד הלשון בתחילת הביאה שבה השמש עצמו ממעך, כמשל המכחול, וממשמע זה נעתק הלשון אף לגמר ביאה, שבו סביבות השמש ממעכות ולא השמש גופו. העתק כזה מצוי בדרכי הלשון, ובלעז קרוי מְטוֹנִימִיָּה.